

Nowa definicja Utopii

Autor tekstu: **Lucyna Nieuważna**

Ponieważ Utopia nierozzerwalnie związana jest z dziejami ludzkości, jej współczesna definicja również powiązana jest bezpośrednio z obecnym stanem rzeczywistości. Badacze próbują ponownie zdefiniować pojęcie Utopii, gdyż odnosi się ona do wielu dziedzin (historycznych, socjologicznych, filozoficznych, metodologicznych, czy ideologicznych), wykraczając już dawno poza ramy literatury. W pierwszej kolejności należy przedstawić na jakich zasadach opiera się świat teraźniejszy.

„Marks opisywał świat, w którym to stosunki ekonomiczne są sprężyną napędową ludzkości. Freud dostrzegł ją w popędzie seksualnym, zaś Nietzsche w "woli mocy". Einstein, dowodzący, że czas absolutny nie istnieje, a czasoprzestrzeń jest zakrzywiona, zdjął wirujący glob z dotychczasowej osi i jakby porzucił we wszechświecie, czym zdezonizował absolut z wyznaczonego mu wcześniej miejsca. Publiczna reakcja na te teorie dowiodła, że geniusz czystej nauki wywiera na ludzkość wpływ większy, niż czynią to politycy. Bo oto u progu lat dwudziestych XX wieku zaczęły się rozpowszechniać poglądy o nadejściu kresu wszelkich absolutów: czasu, przestrzeni, dobra, zła, wiedzy, a w końcu wartości. Teorie Marksa i Freuda, odsłaniające pod powłoką rzeczy istnienie ukrytych sił, podważały poczucie odpowiedzialności jednostki i trwałości zasad moralnych. Pod wpływem idei desynchronizacji czasu Einsteina oraz seksualnego gnostycyzmu Freuda nowa literatura dwudziestowieczna zmiatała z powierzchni ziemi cały literacki dorobek XIX wieku.” [1]

Rewolucja naukowa na stałe zmieniła dzieje człowieka wyznaczając wciąż nowy kierunek działań. Postęp zarówno techniczny, jak i ekonomiczny sprawiają, że niemożliwością jest trzymanie się dawnych zasad.

„Jeśli jednak prawdą jest, że przedsiębiorstwo "Nauka i Technika" reprezentuje wyprawę człowieka na pole nieograniczonych możliwości, to nauka i technika nie są niczym innym, jak praktykowaną utopią. Zapewne: trudnej byłoby przeliczyć ich racjonalność — ale wraz z postępem nauki racjonalność emancypuje się od rozumu, wręcz nawet popada w sprzeczność z nim.” [2]

Nauka jest bardzo ważna na obecnym etapie historii ludzkości, potwierdza to kilka faktów:

1. Nauka jest dziś złączona z techniką w nierozdzielnej jedność. Wskutek tego wszystko, co zostaje pomyślane, jest też robione. Dzięki technice jako narzędziu oraz aparatowi przemysłu abstrakcyjne eksperymenty myślowe stają się w ciągu niedługiego czasu realiami społecznymi. [...] Stąd pierwsze znamię jakościowego skoku — gwałtowność zmian w dziejach.

2. [...] Przez medycynę, farmakologię i biologię nauka przenika do najintymniejszych rejonów naszego życia. Wpływ nauki przeobraża w różnoraki sposób nawet biologiczną konstytucję człowieka. Nigdy jeszcze ludzka myśl i działanie nie ingerowały tak głęboko w kształtowanie człowieczego istnienia. Stąd znamię drugie- dogłębność zmian.

3. Współczesne środki informacji i komunikacji sprawiły, że decyzje polityczne, których skutki dawniej dałyby się dostrzec dopiero po latach i dziesięcioleciach, obecnie są już po kilku minutach znane we wszystkich krajach świata. [...] Prowadzi to [...] do skokowej ekspansji w możliwościach ludzkiej władzy. Rakiety międzykontynentalne i współczesne środki komunikacji obalają bariery, jakie w dotychczasowych dziejach stawały sprawowaniu władzy ludzkiej przestrzeń i czas. [...] Stąd znamię trzecie - bezgraniczność możliwości sprawowania władzy.

4. Do istoty władzy należy nieobliczalność. Nikt nie wie, jakie zdobycze nauki odmienią nagle życie nas wszystkich za lat kilka. [...] Jest koniecznością wynikłą ze stanu techniki, że w czasie kryzysu decyzja o losach świata spoczywa w rękach bardzo niewielu osób. Wskutek prędkości i całkowitości przenoszenia decyzji na mechanizmy jedno jedyne krótkie spięcie w czyjejs psychice może zburzyć cały gmach naszego domniemanego bezpieczeństwa. Sądzę znamię czwarte — chwiejność technicznego świata. [3]

Co nas czeka w przyszłości staje się tu podstawowym pytaniem. Odpowiedzią na nie jest Utopia. George Picht podaje jej następującą definicję:

"ULPESZONY ŚWIAT NAZYWA SIĘ UTOPIĄ." [4]

Należałoby zapytać, czy nasz świat jest Utopią, bowiem wymaga i projektuje coraz nowsze „ulepszenia”. Wciąż doskonalimy nasze życie, dlatego dopiero obieramy kierunek ku Utopii, którą chcemy zbudować. Nie żyjemy w niej jeszcze, ale wszystkie działania prowadzą ku jej realizacji. Jest

to świadome przedsięwzięcie, gdzie Utopia staje się „nauką” dzięki której można snuć i projektować teorię o przyszłości. „Świat ulepszony” oznacza również w pewnym sensie byt, gdzie Utopia jawi się jako realne przedsięwzięcie. Ulepszenie może mieć dwojaki sens, jednak w dobie XXI wieku, związane jest z rozwojem nauki i techniki. Nie jest to tylko i wyłącznie sprawa materialnych przedsięwzięć. Utopia to kierunek do którego człowiek zmierza, coś co staje się namacalne, gdyż budowane jest już teraz.

„Postęp jest urzeczywistnieniem utopii, dlatego są one niezastąpione i powinny być wspierane. Utopie, jako takie, zmieniają się z czasem, są bardziej samokrytyczne i realistyczne. Pozostają jednak zawsze wytworami ludzkiej fantazji, z których — przy sprzyjających warunkach — można zbudować coś użytecznego. Zależność różnych grup interesów oraz kurczowe utrzymywanie zdobytych pozycji przez różnych politycznych oportunistów może tu i ówdzie przeszkodzić w kształtowaniu równowagi na świecie.” [5]

Jednak Utopia powstaje na zasadzie negacji obecnego świata, dawne Utopie stały się bytem. Jak pisał ten niemiecki filozof Mannheim:

„Byt rodzi utopie, te z kolei rozsadzają byt tworząc byt następny.” [6]

Dalej autor pisze:

„Właśnie dlatego, że konkretne określenie utopijności następuje zawsze z określonego etapu rzeczywistości, możliwe jest to, że utopie dnia dzisiejszego mogą stać się rzeczywistością jutra.” [7]

Z analiz znanych nam definicji Utopii, wynika iż jest to miejsce dobre, ale nie istniejące. Racja, ale większość mrzonek były Utopiami tylko w określonych etapach dziejach ludzkości, bowiem w dobie rozwoju technologicznego, zmienia się to radykalnie. Również Utopia to wizja idealnego społeczeństwa i ta zasada nadal jest podstawą w kształtowaniu nowych Utopii, jak również związana z tym ideologia społeczna. Z dawnej definicji zmienił się przede wszystkim jej atrybut nierealności. Nowe Utopie stały się osiągalne, dzięki technice i nauce. Myślenie utopijne wyrasta teraz z obecnego stanu rzeczywistości, ponieważ ta uległo całkowitej zmianie, jej rozwój oraz powstałe idee wynikają bezpośrednio z nowej mentalności człowieka. Poprzez ewolucję Utopia zaczęła oznaczać coś innego. Dawniej na realizację myśli utopijnych czekało się wieki, teraz jest to przeważnie okres kilku, kilkadziesiąt lat. W zmiany jakie nastąpiły, pojawia się problem, iż może faktycznie Utopia przestaje istnieć w dobie dominacji techniki. Ogłoszono śmierć Utopii, jednak należy podchodzić do tego sceptycznie, gdyż technika realizuje wizje utopijne, czyniąc je realnymi (choć w chwili urzeczywistniania się Utopii, przestaje ona faktycznie istnieć).

„Oskarżenie utopii, a nawet jej skazanie na śmierć dokonało się w sposób tyleż prosty, ile pośpieszny. W artykułach, audycjach radiowych i telewizyjnych wytaczano stale mniej więcej takie same argumenty. Utopia stanowi dla władzy pewne ryzyko, albowiem może stać się punktem odniesienia dla krytyki rzeczywistości poprzez porównywanie jej z obietnicami, do których władza się odwołuje, i z wartościami, które powinna urzeczywistniać.” [8]

Utopia to ostateczny cel człowieka, to taki świat, w którym nie ma już co zmieniać, bowiem jest idealny. Jeśli człowiek nadal będzie chciał go reformować, nie będzie on Utopią, gdyż ta zawsze okazuje się niedostateczna (nie ostateczna). Jak długo będzie istnieć myśl rodząca się ze świadomości utopijnej człowieka, tak długo będzie się rozwijać technika natchniona wizjami człowieka. Utopia już nie jest nierealna i nigdy prawdopodobnie nie będzie. Utopia to urzeczywistniane myśli.

Za najważniejszy punkt, w ówczesnej definicji, można uważać, iż:

Byt ulepszający życie — o to czym jest obecnie UTOPIA. Dodatkowo Utopią powinno nazywać się, każdą zmodyfikowaną część rzeczywistości, przedstawiającą nowy świat. W tym wypadku pomocna w identyfikacji tej nowej rzeczywistości jest kategoria przyjemności. **Każda, stworzona nowa rzeczywistość, rządząca się własnymi prawami, z góry ustalonymi, użytkowana w celu odczucia przyjemności** (rozumianej w szerokim znaczeniu; ucieczki od rzeczywistości, rozrywki,...) **jest Utopią.** Jest to również świat oferujący ulepszone życie, bowiem oferując nowe, zastępuje prawdziwe. Nie jest to kompletna ani wyczerpująca definicja współczesnej Utopii. Jak zaznaczyłam, obecnie dotyczy wielu dziedzin, jednak do klasycznej definicji powinno się podchodzić z dystansem. Współczesna definicja powinna również określić co można uznać za Utopie, a co nie. Według mnie, wszystko co tyczy się ulepszenia świata (nie tylko na zewnątrz, ale również wewnętrznego, w sensie zamkniętej przestrzeni), poprzez budowę nowych, w której człowiek może egzystować, jako nowa postać, jest Utopią. Większość badaczy, zaznacza iż Utopia tworzona jest w celu negacji obecnej rzeczywistości, by wykreować nową. Jest to rodzaj buntu, jednak dla mnie, Utopie zawsze wyrastają z obecnej rzeczywistości, więc w dużym stopniu na niej bazują. W dobie

rozwoju technologicznym są one rozszerzeniem rzeczywistości nas otaczającej. Ta nadbudowa jest właśnie nowym światem, wyrastającym na „starym”. Dlatego też, korzystając z technologii, Utopia ma szansę na realizację.

Utopia stając się bytem, nie jest już bez-miejscem.

Podsumowując

Zmiany jakie nastąpiły tworzą nową definicję Utopii, tak więc współcześnie Utopia to przede wszystkim:

1. "Eu-topie" czyli „dobre miejsce”, urzeczywistnianie wizji zbudowania lepszego świata.
2. Wizja nowego społeczeństwa, żyjącego w nowej rzeczywistości uzyskana dzięki postępowi technologicznemu i naukowemu.
3. Nowa rzeczywistość, zbudowana z kilku przestrzeni, oferująca nowe światy dla człowieka, zapewniając zaspokojenie jego indywidualnych potrzeb, składających się na jego definicję szczęścia.
4. Realizowane przedsięwzięcia mającego na celu ulepszenie życia oparte na wizjach stworzenia nowego świata.

Zacieranie się definicji? Utopie w krzywym zwierciadle.

Kwestią dyskusyjną pozostaje czy wytwory świadomości utopijnej są utopijne czy antyutopijne, bowiem współcześnie zależy to więcej od punktu widzenia obserwatora. Definicje Utopii i Antyutopii zacierają się, gdyż klasyfikacja zjawisk odbywa się bardziej na zasadzie kontekstu.

Dystopia:

„Jak wszelka utopia burzy zadowolenie z tego, co jest, pali mosty między rzeczywistością i powinnością. W tym sensie dokonuje tej samej pracy, co optymistyczny projektodawca społeczności idealnych. Pokazuje świat, w którym istnieją zawsze jakieś albo-albo, zasadnicze konflikty i wybory. Jest dodatkowym dowodem nieśmiertelności utopizmu, który skądinąd stara się ośmieszyć i skompromitować.” [9]

Ze względu na wizje przyszłości, którą tworzą nieliczni wszelkie, negatywne wyobrażenia o przyszłym społeczeństwie, są jak najbardziej słuszne. Ludzkość, żyjąca w Utopii jest postrzegana jako więźniowie systemu. Każde działanie przeciw niemu jest określane jako antyutopijne, czyli każda jednostka nie należąca do Utopii jest antyutopijna. W dotychczasowym dorobku dzieł antyutopijnych, bohaterowie starają się uratować ludzkość. Jednak czy ludzie chcą tego? Fakty są jednoznaczne, ale rzadko kiedy przedstawiony jest głos społeczeństwa w ogóle. Są oni co najmniej ukazani jako bezwładna fala poruszana przez system, a Utopia to nie koniecznie system (przeważnie nazywany totalitarnym). Ponownie, określenie czegoś nie za utopijne, a za antyutopijne dokonuje się subiektywnie. Antyutopijne można nazwać każde życie poza granicami Utopii i odwrotnie — zależy kto ocenia. Powinno się odbiegać od tej klasyfikacji, w końcu każda jednostka dąży do szczęścia. Poprzez kategoryzację czyichś dążeń jako antyutopijne, odbiera się komuś tą namiastkę szczęścia i przypisuje ją sobie. Dochodzi do tego głos mediów, na który wszyscy są w jakiejś mierze podatni. Jest to dyskusyjny temat. Możliwe, że w przyszłości ta granica zatrze się całkowicie, ponieważ zacznie się skupiać na faktycznym problemie realności Utopii.

Jednak patrząc z innej perspektywy, współcześnie rodzi się coraz więcej Utopii. Można tu również mówić o narodzinach nowych Antyutopii. Ma to związek przede wszystkim z tzw. wypaczonymi Utopiami. Utopie zmieniły poniekąd swój faktyczny cel. Dla współczesnego człowieka najważniejsza jest przyjemność, czerpana z różnych źródeł. Powstałe w ten sposób wizje w celu zapewnienia ich zaspokojenia, odchodzą od pięknych idei dobrobytu, równości i szczęścia. Mają jeden próżny cel, na którym bazują. W ten sposób powstałe wizje utopijne stwarzają światy, w których choć wszystko jest lepsze (gdyż zaspokojenie przyjemność jest możliwe do spełnienia), jest przede wszystkim wypaczone. Są to nowe Antyutopie, pozbawione idei. W tym wypadku Antyutopia zyskuje również nowe znaczenie. Są to wizje lepszego świata, gdzie idealne jest to, co zaspokaja potrzeby. To również taki obraz społeczeństwa uzależnionego, dającego się łatwo kontrolować.

Takie wizje Utopii są bliższe urzeczywistnieniu. Mimo, iż te wizje są antyutopijne, to nadal będą je określać jako Utopie w krzywym zwierciadle. Tu dochodzi do głosu czarna strona natury ludzkiej objawiająca się również w świadomości utopijnej. W przeszłości występowały tego typu wizje, które można zakwalifikować pod idee sekt, jednak w tym wypadku zjawisko ma większy zasięg, jak i większą akceptację społeczeństwa. Nowe Utopie są wynikiem owej zmiany mentalności ludzkości.

Innymi słowy, antyutopia klasyfikuje się jako deformacja idei Utopii, czyli punkt 2 definicji Utopii, zostaje rozszerzony o pojęcie przyjemności i rozrywki. Są to właśnie owe Utopie w krzywym zwierciadle odwołujące się do „przyziemnych” potrzeb natury ludzkiej.

Przypisy:

- [1] Stempin A. *Wiek totalitarnych utopii*. 25.03.2010.
- [2] Picht G., *Odwaga utopii*. Wyd. Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa 1981. s. 196.
- [3] Tamże. s. 154-155.
- [4] Picht G., *Odwaga utopii*. Wyd. Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa 1981. s. 197.
- [5] Bartz B., *O potrzebie utopii i nadmiarze apokaliptycznych wizji rozwoju społecznego*. W: *Demokracja, liberalizm, społeczeństwo obywatelskie. Doktryna i myśl polityczna*. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 2004. s. 137.
- [6] Mannheim K., *Ideologia i utopia*. Wyd. Test. Lublin 1992. s. 165.
- [7] Tamże. s. 168.
- [8] Baczek B., *Wyobrażenia społeczne. Szkice o nadziei i pamięci zbiorowej*. Wyd. Naukowe PWN. Warszawa 1994. s. 146.
- [9] Szacki J., *Spotkania z utopią*. Wyd. Sic! Warszawa 2000. s. 208.

Lucyna Nieuważna

Studentka drugiego roku filologii polskiej, specjalność medialna oraz kulturoznawstwo, członek Studenckiego Koła Naukowego Młody Menadżer.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 25-02-2011)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,952) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,952>)

Contents Copyright © 2000-2011 Mariusz Agnosiewicz
Programming Copyright © 2001-2011 Michał Przech

Autorem portalu Racjonalista.pl jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielami portalu są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie strony tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest

zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki prezentuje.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl